

Vlaams
Parlement

stuk **2243** (2013-2014) – Nr. 1
ingediend op 21 oktober 2013 (2013-2014)

Gedachtewisseling

over de voortgang van het project
‘100 jaar Groote Oorlog’

Verslag

namens de Verenigde Commissies voor Bestuurszaken,
Binnenlands Bestuur, Decreetsevaluatie,
Inburgering en Toerisme
en voor Leefmilieu, Natuur,
Ruimtelijke Ordening en Onroerend Erfgoed
uitgebracht door mevrouw Karin Brouwers

Samenstelling van de commissie voor Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Decreetsevaluatie, Inburgering en Toerisme:

Voorzitter: mevrouw Annick De Ridder.

Vaste leden:

mevrouw Karin Brouwers, de heren Jan Durnez, Ward Kennes, Jan Verfaillie;
de heren Stefaan Sintobin, Joris Van Hauthem, mevrouw Linda Vissers;
de heer Marnic De Meulemeester, mevrouw Annick De Ridder;
de heer Kurt De Loor, mevrouw Els Robeyns;
de heren Marius Meremans, Willy Segers;
mevrouw Patricia De Waele;
de heer Bart Caron.

Plaatsvervangers:

mevrouw Vera Jans, de heer Jan Laurys, mevrouw Valerie Taeldeman, de heer Johan Verstreken;
de dames Katleen Martens, Marleen Van den Eynde, de heer Wim Wienen;
de heer Marc Vanden Bussche, mevrouw Khadija Zamouri;
mevrouw Fatma Pehlivan, de heer Jurgen Vanlerberghe;
mevrouw Lies Jans, de heer Karim Van Overmeire;
de heer Peter Reekmans;
mevrouw Mieke Vogels.

Toegevoegde leden:

de heer Christian Van Eyken.

Samenstelling van de commissie voor Leefmilieu, Natuur, Ruimtelijke Ordening en Onroerend Erfgoed:

Voorzitter: de heer Bart Martens.

Vaste leden:

de heren Robrecht Bothuyne, Lode Ceysens, de dames Tinne Rombouts, Valerie Taeldeman;
mevrouw Agnes Bruyninckx-Vandenhoudt, de heer Pieter Huybrechts, mevrouw Marleen Van den Eynde;
de dames Gwenny De Vroe, Mercedes Van Volcem;
mevrouw Michèle Hostekint, de heer Bart Martens;
mevrouw Tine Eerlingen, de heer Wilfried Vandaele;
de heer Ivan Sabbe;
de heer Hermes Sanctorum.

Plaatsvervangers:

de dames Karin Brouwers, Veerle Heeren, de heren Johan Sauwens, Jan Verfaillie;
mevrouw Katleen Martens, de heren Wim Van Dijck, Wim Wienen;
de heren Karlos Callens, Dirk Van Mechelen;
de heren Steve D'Hulster, Jurgen Vanlerberghe;
de heren Piet De Bruyn, Marius Meremans;
de heer Boudewijn Bouckaert;
de heer Dirk Peeters.

INHOUD

1. Toelichting door de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand	4
1.1. Erfgoed van de Groote Oorlog	4
1.1.1. Onderzoek	4
1.1.2. Bescherming en ruimtelijke verankering.....	4
1.1.3. Beheer	5
1.1.4. Erkenning UNESCO-werelderfgoed	6
1.2. Toerisme	7
1.2.1. Missie, doelstellingen en aanpak	7
1.2.2. Kennis verwerven.....	7
1.2.3. Aanbod verbeteren.....	7
1.2.4. Promotie maken	8
2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden	10
2.1. Tussenkoms van de heer Dirk Van Mechelen	10
2.2. Tussenkoms van mevrouw Patricia De Waele	10
2.3. Tussenkoms van de heer Stefaan Sintobin	11
2.4. Tussenkoms van de heer Bart Caron	12
2.5. Tussenkoms van de heer Jan Verfaillie.....	12
2.6. Tussenkoms van de heer Jurgen Vanlerberghe	12
2.7. Tussenkoms van mevrouw Khadija Zamouri	13
2.8. Tussenkoms van de heer Marc Vanden Bussche	13
2.9. Tussenkoms van de heer Marius Meremans	14
3. Antwoorden van de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand.....	14
4. Repliek van de commissieleden	16
Gebruikte afkortingen	18

De Verenigde Commissies voor Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Decreetsevaluatie, Inburgering en Toerisme en voor Leefmilieu, Natuur, Ruimtelijke Ordening en Onroerend Erfgoed hielden op 9 oktober 2013 een gedachtewisseling over de voortgang van het project '100 jaar Groote Oorlog'. De rapportage had betrekking op de periode januari-juni 2013 en focust op de beleidsdomeinen Toerisme en Onroerend Erfgoed.

1. Toelichting door de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand

Minister *Geert Bourgeois* verwijst naar de eerdere rapportages van 15 februari 2012, 19 september 2012 en 14 mei 2013. Op 23 november 2012 heeft hij als coördinerend minister een actualisatie van het actieplan herdenking 100 jaar Groote Oorlog aan de Vlaamse Regering meegedeeld. Dit actieplan bouwt verder op het actieplan zoals initieel op 17 februari 2012 meegedeeld aan de Vlaamse Regering. Het actieplan geeft een stand van zaken van 53 concrete plannen en actiepunten, waaronder vijf voor het beleidsdomein RWO en acht voor het beleidsdomein Toerisme.

1.1. Erfgoed van de Groote Oorlog

Erfgoed kent vier synergetische sporen die passen in de geïntegreerde erfgoedstrategie. Deze heeft als doel een duurzame en blijvende verankering van het WO I-erfgoed tot stand te brengen. Een eerste spoor betreft het bouwkundig, landschappelijk en archeologisch WO I-erfgoed als wetenschappelijke basis voor de andere sporen. Een tweede spoor handelt over de bescherming en ruimtelijke verankering van een selectie van WO I-erfgoed. Het derde spoor ontwikkelt een visie op het beheer op het vlak van restauratie, onderhoud en ontsluiting. Het vierde spoor gaat over de erkenning van de belangrijkste relictten als UNESCO-werelderfgoed.

1.1.1. Onderzoek

In 2002-2005 werd een inventaris van materiële en bouwkundige relictten van WO I in de Westhoek samengesteld. De onderzoekscyclus is afgerond en wordt niet meer hernomen in de halfjaarlijkse voortgangsrapportage. De resultaten van het multidisciplinaire erfgoedonderzoek worden verder publiek gemaakt door bijdrages aan wetenschappelijke publicaties en conferenties. Op 11 juni 2013 verzorgde het agentschap Onroerend Erfgoed de lezing 'Van loopgravenkaart tot ruimtelijk plan. Het oorlogslandschap van de Eerste Wereldoorlog in de Westhoek' op een seminarie georganiseerd door het Interfacultair Centrum Agrarische Geschiedenissen en het Centrum Agrarische Geschiedenis. Het wetenschappelijk artikel 'Loopgraven à la carte. Loopgravenkaarten uit de Eerste Wereldoorlog revisited' is in voorbereiding en zal in 2013 gepubliceerd worden in de reeks *Relicta*. Het agentschap Onroerend Erfgoed zal bijdragen leveren aan het in 2013 geplande speciaal nummer van *De Grote Rede*, het informatieblad van het Vlaams Instituut voor de Zee gewijd aan het thema WO I en de zee. Het tijdschrift *Monumenten en Landschappen* zal in 2014 in elk nummer een artikel aan de Eerste Wereldoorlog wijden. Het agentschap Onroerend Erfgoed plant eveneens de publicatie van een publieksboek in 2015 waarbij de collectie van de *Mission Dhuicque* geconfronteerd zal worden met hedendaagse herfotografie.

1.1.2. Bescherming en ruimtelijke verankering

Het thematische beschermingstraject van het waardevol erfgoed van WO I met inzet van het klassieke beschermingsinstrumentarium, werd verdergezet. Dit spitst zich toe op drie grote thema's: militaire begraafplaatsen, verdedigingsconstructies en herdenkingsmonumenten, aangevuld met kleinere thema's of heel specifieke items. De klemtoon lag het afgelopen half jaar op waardevolle bunkers en schuilplaatsen in de provincie West-

Vlaanderen en oorlogsgedenktekens in de provincies Antwerpen, Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant. Door de aangehouden inspanningen van de voorbije jaren is het thematische beschermingstraject nagenoeg afgerond. Zo zijn alle militaire begraafplaatsen al beschermd en zijn de laatste beschermingsdossiers voor het thema Herdenkingsmonumenten in voorbereiding.

Het landschap is een belangrijke laatste getuige. De erfgoedwaarden die met het landschap verbonden zijn, zullen – naast de inzet van het klassieke beschermingsinstrumentarium – ook ruimtelijk verankerd worden door de opmaak van erfgoedlandschappen, voorafgegaan door de aanduiding van ankerplaatsen. Momenteel loopt de aanduidingsprocedure voor drie geclusterde ankerplaatsen in de streek ten zuiden van Ieper. De ankerplaats West-Vlaamse Heuvels werd op 22 februari 2013 definitief aangeduid. Op 3 juli 2013 volgde de definitieve aanduiding van de ankerplaats Ieperse vestingen en omgeving, bossen ten zuiden en heuvelrug Wijtschate-Mesen en de ankerplaats Polygoonbos en Reutelbeekvallei. Deze procedure wordt ingepast in het lopende AGNAS-proces Ieperboog Zuid. Dit moet toelaten dat de omzetting naar erfgoedlandschappen in overleg gebeurt met alle betrokken partners zoals lokale besturen, sectoren enzovoort. In de periode januari-juni 2013 werd er gewerkt aan een bijgestuurd RUP-voorstel, dat ingaat op de input van de diverse betrokken actoren. Voor de streek ten noorden van Ieper wordt de voorlopige aanduiding in het najaar van 2013 van de ankerplaatsen Ieper-IJzerkanaal en slagveld Pilkem Ridge voorbereid. De opmaak van de ankerplaats het slagveld Passendale is in onderzoek.

Buiten de Westhoek werden drie dossiers voor een voorlopige aanduiding als ankerplaats opgestart voor WO I-gerelateerde sites. Het gebied van de antitankgracht van Stabroek tot Ranst (WO II), in de provincie Antwerpen, met inbegrip van WO I-relicten van de zogenaamde Antwerpen-Turnhoutstelling, zoals het Mastenbos en het Wolvenbos, zal in 2013 voorlopig aangeduid worden als ankerplaats. De overige delen van de Antwerpen-Turnhoutstelling hebben door de verstedelijkingsdruk en grootschalige infrastructuurwerken hun initiële samenhang en contextwaarde grotendeels verloren. Voor deze delen wordt onderzocht welke solitaire bunkers eventueel als monument beschermd kunnen worden. Voor de Antwerpen-Turnhoutstelling wordt uitvoerig gebruikgemaakt van het studiewerk dat de vakgroepen Geografie en Archeologie van de Universiteit Gent uitvoerden in opdracht van de provincie Antwerpen.

Het dossier voor de voorlopige aanduiding als ankerplaats van het WO I-slagveld van Halen in de provincie Limburg zal in het najaar worden opgestart. Het dossier voor de aanduiding van de Getevallei, in de provincie Vlaams-Brabant, wordt eveneens nog geïnitieerd.

Op advies van de Topstukkenraad heeft minister Schauvliege het agentschap Kunsten en Erfgoed verzocht om een opdracht uit te schrijven voor het opstellen van een proeflijst voor het cultureel erfgoed van de Eerste Wereldoorlog, zowel in privébezit als in openbaar bezit. De opdracht werd in oktober 2012 gegund aan het Interuniversitair Instituut voor Publieksgeschiedenis. De proeflijst zal in het najaar van 2013 worden afgeleverd en ter advisering voorgelegd worden aan de Topstukkenraad.

1.1.3. Beheer

De bescherming van het WO I-erfgoed wordt gekaderd in een omvattende beheervisie. Het beheer is gericht op het kwaliteitsvol en duurzaam ontwikkelen van de beschermde erfgoedwaarden in hun ruimtelijke en temporele context.

In de eerste helft van 2013 werden in het kader van het beheer van waardevol WO I-erfgoed restauratiepremies uitgekeerd voor het Spoorwegfort van Duffel (481.000 euro) en de Sint-Maartenskerk in Ieper (366.000 euro). Het totaal aan uitgekeerde restauratiepremies in de periode januari-juni 2013 bedraagt 848.000 euro.

Het duurzaam beheer van WO I-sites vraagt om een intensieve en proactieve samenwerking tussen het agentschap Onroerend Erfgoed en eigenaars en beheerders op het vlak van restauratie, onderhoud en ontsluiting. Zo werd er het voorbije half jaar veelvuldig overlegd met de betrokken gemeentes en provincies, met studie- en ontwerpbureaus, met de beheerders van de militaire begraafplaatsen zoals de Commonwealth War Graves Commission, de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge en Defensie en met Vlaamse administraties zoals het Agentschap Wegen en Verkeer, het Agentschap voor Natuur en Bos en Waterwegen en Zeekanaal NV.

In het masterplan Herinneringspark 2014-18 wordt een visie uitgewerkt voor een geïntegreerd en omvattend cultuur-toeristisch project voor de frontstreek van de Westhoek. De provincie West-Vlaanderen en de gemeentebesturen in de Westhoek, die van nabij betrokken waren bij de opmaak van het masterplan, maken werk van de uitvoering van de principes ontwikkeld door het Herinneringspark 2014-18. De provincie West-Vlaanderen hanteert de principes van het Herinneringspark 2014-18 voor de inrichting van de WO I-sites Hill 60 (Ieper), Palingbeek (Ieper) en de Kemmelberg (Heuvelland). De definitieve ontwerpen van deze sites werden op 10 juli 2013 voorgesteld. Het netwerk van sites tussen Frontzate en IJzer van de stad Diksmuide, met aansluitend de site van de IJzertoren, worden eveneens ontwikkeld op basis van de principes van het Herinneringspark 2014-18.

Om de implementatie van het Herinneringspark 2014-18 te faciliteren, werd in overleg tussen de betrokken actoren op Vlaams en provinciaal niveau beslist om enkele vervolgoopdrachten uit te werken. De provincie West-Vlaanderen, met steun van de Vlaamse overheid, begeleidt de opmaak van uniforme informatiedragers. De door de provincie West-Vlaanderen aangestelde ontwerper werkt momenteel infobakens uit voor dertig landschappelijke WO I-sites in de Westhoek en ontwikkelt een standaardtypologie voor de overige secundaire infoborden. De provincie West-Vlaanderen coördineert tevens de opmaak van een globaal informatie- en bewegwijzeringsplan.

1.1.4. Erkenning UNESCO-werelderfgoed

Vlaanderen heeft het plan opgevat om samen met Wallonië en Frankrijk een selectie van de herinneringssites en -landschappen van de Eerste Wereldoorlog als UNESCO-werelderfgoed voor te dragen. Deze kandidatuur is het sluitstuk van de strategie Erfgoed van de Groote Oorlog. De uitzonderlijke universele waarde van het erfgoed van de Groote Oorlog waarop dit dossier is gebaseerd, is niet exclusief voor Vlaanderen. Ze is terug te vinden van de Noordzee tot aan de Zwitserse grens. Het is dan ook bij uitstek een transnationaal dossier. Om dit te realiseren, werkte Vlaanderen, samen met Wallonië en Frankrijk, het afgelopen half jaar verder aan een gemeenschappelijk en afgestemd dossier. De vertegenwoordiger van de Vlaamse Regering in Parijs heeft op het colloquium ‘Construire l’avenir des paysages et sites de mémoire de la Grande Guerre’ het belang van het WO I-werelderfgoed dossier voor Vlaanderen en de inspanningen die Vlaanderen hiervoor levert, toegelicht. Dit colloquium werd op 8 juni 2013 in Parijs georganiseerd door de associatie van Noord-Franse departementen die het dossier aan Franse zijde trekt. Het colloquium werd bijgewoond door een 300-tal deelnemers.

Het UNESCO-dossier is veelvuldig toegelicht en besproken tijdens internationale contacten van de minister en die van het agentschap Onroerend Erfgoed, het projectsecretariaat 100 jaar Groote Oorlog en het Departement internationaal Vlaanderen, dit alles om een breed internationaal draagvlak te genereren. Het agentschap Onroerend Erfgoed verzorgde een bijdrage aan de publicatie *Heritage Reinvents Europe* van het *Europae Archaeologiae Consilium* met als titel ‘Landscapes of memory: the heritage of the First World War in Flanders’. In deze bijdrage wordt de Vlaamse WO I-erfgoedstrategie geïllustreerd aan de hand van het WO I-werelderfgoed dossier.

1.2. Toerisme

1.2.1. Missie, doelstellingen en aanpak

Met de herdenking als motor wordt er gebouwd aan een duurzaam en kwaliteitsvol toeristisch product voor herdenkingstoerisme, dat ook na 2018 bezoekers kan blijven aanspreken. De toeristische inspanningen zijn er op gericht om Vlaanderen, en bij uitstek Flanders Fields (de Westhoek), te positioneren als dé regio in Europa waar het verhaal van de Eerste Wereldoorlog beleefd kan worden als een geschiedenis met een universeel menselijke boodschap van vrede. Dit vertaalt zich naar doelstellingen die zich zowel op het economische, symbolische als sociale veld bevinden.

Men is gestart met het verwerven van kennis om op basis daarvan in te zetten op verbeteringen van het aanbod. Pas in derde orde komt de communicatie aan bod. Er is bij de belangrijkste toeristische actoren een sterk bewustzijn gegroeid rond de herdenking. Van in het begin werd dit aangeduid met het begrip Toerisme +. Deze term werd gelanceerd zonder dat ervoor een onderbouwde visie was. De minister vroeg om tot een meer expliciete beschrijving te komen. Diverse partners, waaronder Westtoer, het Vlaams Vredesinstituut en Toerisme Vlaanderen, werken momenteel aan een handvest. Tussentijds werden al een aantal richtinggevende begrippen en deontologische aspecten afgebakend. Het gaat om respect (voor de slachtoffers, de geschiedenis, de relictten), gastheerschap (optimale condities scheppen), toegankelijkheid, meerstemmigheid (ruimte voor diverse verhalen en tradities, voor winnaars en verliezers), verdieping, internationalisering (lokale en regionale dimensie overstijgen), vredesboodschap. Dit denkwerk en het handvest waarin het zal uitmonden, is een duurzaam resultaat van het project 100 jaar Grote Oorlog.

1.2.2. Kennis verwerven

In de vorige bestuursperiode werden al voorbereidingen inzake kennisverwerving getroffen. Er werd een grondige situatieanalyse opgesteld. Dit leidde tot het vastleggen van de krijtlijnen van wat ondernomen moest worden om de herdenkingsperiode zorgzaam, duurzaam en succesvol te organiseren. Ook de uitvoering van het project wordt omkaderd door het nodige studiewerk. 2013 zal gelden als referentiejaar om effecten te kunnen meten van de inspanningen. Er worden in 2013 daarom een aantal nulmetingen uitgevoerd. De huidige economische impact van het WO I-toerisme op de Westhoek wordt gemeten binnen het onderzoek dat Westtoer momenteel voert. De huidige bekendheid van Vlaanderen/In Flanders Fields als bestemming voor oorlogstoerisme is gemeten via een internationale imagometing door Toerisme Vlaanderen. Het rapport hiervan wordt binnenkort verwacht. De doorlichting van de toegankelijkheid die eind 2012 werd afgerond, zal als nulmeting voor de sociale doelstelling gelden. Ook de komende jaren zullen, binnen de budgettaire mogelijkheden, metingen gebeuren zodat de herdenking, wat het toeristische deel betreft, kan terugvallen op het nodige cijfermateriaal om de praktijk te ondersteunen.

1.2.3. Aanbod verbeteren

Om de kwaliteit van de infrastructuur te verbeteren, werd er 15 miljoen euro uitgetrokken. Dit leidde tot een aantal investeringen voor ongeveer 30 miljoen euro. Van de vijf strategische projecten – de toegangspoorten tot de beleving en de herinnering van de Grote Oorlog – zijn er drie afgewerkt en met succes geopend. In 2014 verwacht men de opening van de twee laatste strategische investeringen, met name Diksmuide in februari en Nieuwpoort in oktober. Van de 44 investeringsdossiers zijn er elf projecten afgewerkt, of een vierde van het totaal. Voor het grootste deel van de overige projecten wordt de afwerking gepland in de loop van 2014. Dit betekent dat Vlaanderen tegen volgende herfst, een van de cruciale periodes in de herdenkingskalender, inderdaad klaar zal zijn met een belangrijke vernieuwing en versterking van het WO I-patrimonium.

Er zijn een paar probleemdossiers die te maken hebben met een wijzigende visie van de betrokken partners of met overmacht. Er blijven een vijftal knelpunten over die waarschijnlijk alle tijdig een oplossing zullen krijgen. Het gaat om de toeristische valorisatie van het belfort en de lakenhallen in Dendermonde, het bezoekerscentrum in Waregem, het project 'De andere kant van het front' in Ledegem, een project in Langemark-Poelkapelle en de ontsluiting van de begraafplaats in Vleteren, Zonnebeke en Ieper.

Om tijdens de herdenkingsperiode een aantal hoogstaande publieksevenementen te laten organiseren die ook de internationale toerist aanspreken, werd in 2012 het bedrag van 6,7 miljoen euro ter beschikking gesteld. Dit bedrag werd verdeeld over veertien projecten met internationale uitstraling. De betrokken culturele en toeristische spelers zijn momenteel volop bezig met de voorbereiding. Er was reeds de studiedag die *Gone West* op 17 september 2013 organiseerde. Op 28 september 2013 werd een pontonbrug over de Schelde gelegd, als test voor de uitvoering die volgend jaar zal plaatsvinden en die deel uitmaakt van het programma van het Antwerps Vredescentrum. De dubbeltentoonstelling *Oorlog en Trauma*, een samenwerking tussen het In Flanders Fields Museum in Ieper en het Gentse Museum dr. Guislain, opent op 1 november 2013.

De oproep Evenementen leverde een rijk programma op voor de jaren 2014-2015. Het is de bedoeling om ook voor de overige jaren van de herdenking over een inspirerend programma te beschikken. Toerisme Vlaanderen heeft de opdracht om een nieuwe oproep voor te bereiden voor WO I-evenementen. Daarvoor is een bedrag van 5 miljoen euro ter beschikking gesteld.

Goed gastheerschap betekent ook vlot reizen, goede informatie, warm onthaal en interessante reisformules. Toerisme Vlaanderen werkt aan acties om op ook op deze vlakken klaar te staan voor de herdenking. Voor de Westhoek werkt het agentschap nauw samen met het West-Vlaamse programmasecretariaat, dat eveneens vele initiatieven neemt. Het agentschap vervult hier een mediërende rol: het informeert bedrijven en andere actoren, het brengt partners bij elkaar, het begeleidt initiatieven.

Toerisme + betekent ook een toegankelijk herdenkingstoerisme. Dit omvat alle maatschappelijke groepen, dus ook personen met een beperking. Toerisme Vlaanderen zette een project op dat de toegankelijkheid van de hele vakantieketen in de Westhoek wil verwezenlijken. Dit project startte in het najaar 2011 en loopt over drie jaren. In 2012 werd de stand van zaken in beeld gebracht. Toerisme Vlaanderen heeft deze informatie gebruikt om twee sporen te volgen. Enerzijds om de feitelijke toegankelijkheid nog te verbeteren zoals De Lijn, die bereid is om sommige stopplaatsen van bussen te wijzigen, waardoor op- en afstappen gemakkelijker wordt. Anderzijds wordt de gedetailleerde informatie over toegankelijkheid maximaal verspreid langs allerlei kanalen. Een foldertje in verschillende talen is beschikbaar, maar ook digitaal zal de toegankelijkheidsinformatie maximaal verspreid worden.

1.2.4. Promotie maken

In juni 2012 hebben Toerisme Vlaanderen en Westtoer het toeristische marketingplan afgerond dat de leidraad zal zijn voor de promotie van 100 jaar Groote Oorlog. Naar taakverdeling neemt Toerisme Vlaanderen de internationale promotie voor zijn rekening. Westtoer en de culturele organisatoren zelf staan in voor de promotie op de binnenlandse markt. Toerisme Vlaanderen voorziet in internationale toeristische promotie in volgende landen, in dalende prioriteit: Groot-Brittannië, Nederland, Ierland, Canada en de Verenigde Staten, Nieuw-Zeeland en Australië, Frankrijk, Duitsland en beperkt, India en China. Andere landen zullen bediend worden indien er spontane interesse blijkt te bestaan.

Naast missie, visie en strategische keuzes voor de volledige herdenkingsperiode, tekende Toerisme Vlaanderen ook een operationeel plan voor de eerste actieperiode 2013-2015

uit. Dit voorziet in acties naar de professionele toeristische industrie, de media en andere sleutelfiguren in de verschillende beoogde landen en regio's en het publiek. In 2013 ligt het zwaartepunt op de bewerking van de professionele reisindustrie. In de planning is de perswerking en de communicatiecampagne voorzien vanaf het jaareinde om voluit te gaan vanaf 2014.

De werking naar de reisindustrie is er op gericht om buitenlandse inkopers in contact te brengen met Vlaamse aanbieders, zodat zij het Vlaamse aanbod kennen en kunnen aanbieden. Dit gebeurt op verschillende manieren. Toerisme Vlaanderen organiseert participatie aan belangrijke professionele beurzen en faciliteert de deelname van Vlaamse deelnemers. Vlaanderen was dit jaar aanwezig op ITB Berlijn en op RDA Keulen, naast enkele kleinere beurzen. Tijdens een workshop worden inkopers naar Vlaanderen uitgenodigd. Dit gebeurde met reisorganisatoren uit het Verenigd Koninkrijk in maart 2013. Een veertigtal Britten kwam toen naar Ieper om contacten te leggen en afspraken te maken. De vraag bleek zo groot dat Toerisme Vlaanderen besloot om in september nogmaals een dergelijke VK-workshop op te zetten. Ook Westtoer en Ieper stapten opnieuw mee. Ongeveer dertig inkopers gingen in op de uitnodiging, voor het eerst nam ook een delegatie van een tiental Ieren deel aan de workshop.

De werking naar de reisindustrie is uiteraard ruimer dan dit. Toerisme Vlaanderen is in onderhandeling met grote spelers om tot gezamenlijke promotionele afspraken te komen. De buitenlandkantoren mobiliseren hun relatienetwerk om interessante inkopers uit te nodigen voor studiereizen naar Flanders Fields. 130 van dergelijke studiereizen hebben plaatsgevonden of zijn al ingepland dit jaar. Daaruit blijkt spontane interesse uit Australië en ook uit Oostenrijk.

Een aantal commissieleden zal deze promotie naar de reisindustrie van nabij kunnen meemaken, wanneer zij op 5 november de World Travel Market in Londen bezoeken. Vlaanderen is op deze topbeurs, met 48.000 professionele bezoekers een 'premier partner', een gastland, met als belangrijkste thema de herdenking van WO I. Toerisme Vlaanderen zal in Londen zijn nieuwe beursstand in gebruik nemen, met een verdubbeling van zijn standoppervlakte. Ruim dertig deelnemers uit Vlaanderen zullen hun aanbod op deze stand aan de wereld kunnen bekendmaken. De Vlaamse aanwezigheid op de beurs wordt verder uitgebouwd aan de hand van persmomenten, netwerkevents, workshops en dergelijke meer. Het feit dat Vlaanderen gastland is van WTM, vertaalt zich in de aankleding van de gehele beurs, waar banners, filmpjes en dergelijke zullen verwijzen naar de stand van Vlaanderen en het thema WO I.

Het zwaartepunt van de communicatie naar de buitenlandse media is voorzien vanaf 2014. Desondanks stonden in 2013 al enkele kleinere persacties op het programma, zoals een persconferentie in Berlijn en binnenkort in Londen. De belangstelling voor het thema van de herdenking blijkt echter in 2013 al te groeien. Daar speelt Toerisme Vlaanderen op in door de organisatie van persreizen, zowel met individuele programma's als in groep. In totaal zullen in 2013 minstens tachtig media in contact gebracht zijn met het aanbod en het programma van de herdenking.

Wat communicatie naar het brede internationale publiek betreft, heeft Toerisme Vlaanderen een reclamebureau aangesteld. Dit bereidt een campagne voor die zal lopen in alle betrokken landen en die zal aansluiten op de reguliere werking van de buitenlandkantoren. Deze campagne neemt een aanloop eind 2013 en zal voluit gaan vanaf 2014.

De slagzin van de campagne is al vastgelegd in verschillende talen: De Groote Oorlog. Om nooit te vergeten, La Grande Guerre en Flandre. Pour ne jamais oublier, Flanders Fields. A place to remember en Flanders Fields. Ort der Erinnerung.

2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden

2.1. *Tussenkoms van de heer Dirk Van Mechelen*

De heer *Dirk Van Mechelen* vraagt hoe de zaken de voorbije zes maanden geëvolueerd zijn, welke problemen er nog zijn en wat men daar kan aan doen.

Klopt het dat de opname van de slagvelden op de lijst van het werelderfgoed niet te verwachten is vóór 2016?

Lokale initiatieven slagen er blijkbaar gemakkelijker in om een internationale samenwerking te realiseren die ook leidt tot een financiële bijdrage. Is er op regeringsniveau structureel overleg over het aantrekken van mogelijke partners? Worden de Vlaamse vertegenwoordigers in het buitenland actief betrokken bij dit project?

Een erkenning op het Vlaamse niveau is een eerste voorwaarde om in aanmerking te komen voor een opname op de lijst van het werelderfgoed. De heer Van Mechelen is voorstander van een erkenning als erfgoedlandschap. Aanvankelijk verkoos de minister het systeem van een stedenbouwkundige verordening. Nu lijkt men terug te keren naar een systeem van ankerplaatsen, die eventueel kunnen worden opgenomen in een erfgoedlandschap. Hoe ver staan die processen? Wat is uiteindelijk de ambitie met het oog op de erkenning van deze zones als werelderfgoed? Biedt een aanduiding als ankerplaats voldoende bescherming om nadien te kunnen worden opgenomen op de lijst van het werelderfgoed? Zal men de stap van ankerplaats naar erfgoedlandschap kunnen zetten?

Inzake oorlogsgedenktekens gaan er steeds meer stemmen op voor een erkenning van de linies in hun totaliteit. Op zichzelf heeft een afzonderlijke bunker namelijk minder betekenis. Hoe ver staat men daarmee?

De voorbije jaren werd er werk gemaakt van de bescherming van de militaire ereperken. De intentie leeft om ook de militaire ereperken op de burgerlijke begraafplaatsen te beschermen. Bovendien heeft men er destijds in sommige gevallen voor gekozen om oudstrijders niet in een ereperk of onder een erezerk te begraven. Deze graven zijn nu aan een snel tempo aan het verdwijnen. Nochtans gaat het vaak om historische figuren.

Het is begrijpelijk dat de meeste aandacht gaat naar de oorlogsrelicten in de Westhoek. Het is positief dat ook de Antwerpen-Turnhoutstelling als ankerplaats erkend wordt. De Vlaamse Regering zou, in samenwerking met de provincie Antwerpen en met de lokale besturen, kunnen nagaan hoe dit kan worden omgezet in een erfgoedlandschap. Men dient ook te beseffen dat een deel van die Stelling, ten gevolge van een grondruil tijdens het interbellum, nu op Nederlands grondgebied ligt. Kan de Vlaamse Regering in dat verband een samenwerking met Nederland opzetten?

Blijkbaar hebben een aantal initiatiefnemers van erkende projecten intussen afgehaakt. Gaat het om een reeks toevalligheden of zit daar een lijn in? Wat gebeurt er met de vrijgekomen financiële middelen? Kan men bijkomende ondersteuning bieden om de aangeelde projecten maximaal te realiseren?

De minister heeft een brochure uitgegeven in het Nederlands, het Frans en het Engels. In dit geval is echter ook het Duits nuttig.

2.2. *Tussenkoms van mevrouw Patricia De Waele*

Mevrouw *Patricia De Waele* heeft begrepen dat drie vierde van de projecten nog niet afgewerkt zijn. De minister verzekert dat het mogelijk is om de deadline te halen, hoewel er nog weinig tijd rest. Zijn er nog problemen te verwachten?

Het is belangrijk om ook te focussen op minder bekende infrastructuren uit de Eerste Wereldoorlog. Daarbij denkt zij aan de dodendraad waarmee men wilde voorkomen dat burgers naar Nederland zouden vluchten. Heel wat mensen zijn in de omgeving van die draad gesneuveld, net zoals later bij het IJzeren Gordijn. Het Departement internationaal Vlaanderen zou aftoetsen of Nederland belangstelling heeft voor het uitwerken van een internationaal cultuurhistorisch landschapsproject in de grensregio rond de dodendraad. Heeft dat contact plaatsgevonden en zo ja, tot welke resultaten heeft het geleid? Een dergelijk project zou duidelijk maken dat de Eerste Wereldoorlog ook in de andere provincies grote gevolgen heeft gehad. Zijn er nog mogelijkheden voor een bredere aanpak?

In het begin van deze regeerperiode zijn een aantal parlementsleden met het Vlaams Vredesinstituut op werkbezoek geweest in Verdun. Toen reeds werd opgemerkt dat men niet eenzijdig mag focussen op infrastructuren en soldaten. Men zou ook de rol van anonieme vrouwen moeten belichten, niet alleen als verpleegsters, maar ook in andere activiteiten zoals smokkel of spionage.

Werd er berekend hoeveel mankracht er nodig zal zijn voor de organisatie van de evenementen? Deze informatie heeft men namelijk nodig voor het berekenen van de uiteindelijke kostprijs.

2.3. *Tussenkoms van de heer Stefaan Sintobin*

De heer *Stefaan Sintobin* ergert zich aan de telkens weerkerende opmerking dat de oorlogsherdenking te veel focust op West-Vlaanderen. Het is nu eenmaal een feit dat de slagvelden in West-Vlaanderen liggen.

De spreker vraagt dat er voor het aanduiden van de ankerplaatsen structureel overleg zou zijn met alle actoren. Dat is belangrijk voor het realiseren van een groot draagvlak.

De afgelopen jaren was er veel kritiek op de middelen die in dit herdenkingsproject geïnvesteerd worden. Het is positief dat men streeft naar een duurzaam project, waaraan ethische aspecten verbonden zijn. Het is echter belangrijk dat dit project ook economische doelstellingen heeft, ook al doet men daar soms denigrerend over. Dit project moet ook na 2018 nog de nodige aandacht krijgen. Het toerisme naar de Westhoek mag niet stilvallen.

Slechts een kwart van de projecten is klaar. Het is niet duidelijk in welk stadium de andere projecten zich bevinden. De tijd dringt. De spreker hoopt dat alle projecten klaar zullen zijn tegen 2014.

Op lokaal niveau worden heel wat initiatieven genomen die passen in dit project. Ook lokale verenigingen zijn daarmee bezig. Er is momenteel ook een groot aanbod aan boeken over de Eerste Wereldoorlog. Komt er een algemene programmabrochure? Hoe kunnen de gemeenten nog nauwer worden betrokken bij het project? Moet worden gedacht aan een opleiding voor de gemeentelijke toeristische ambtenaar?

Is er overleg met het federale niveau? Welke initiatieven worden er op dat niveau gepland?

De spreker vraagt meer aandacht voor het lot van de Vlaamse soldaat tijdens WO I en voor de geschiedenis van de Frontpartij en het activisme.

Tot slot merkt hij op dat het project 100 jaar Groote Oorlog van in den beginne gesteund werd door zijn fractie en door de commissie in het algemeen. In die zin valt het te betreuren dat de commissieleden niet voor alle officiële plechtigheden worden uitgenodigd.

2.4. *Tussenkomst van de heer Bart Caron*

De heer *Bart Caron* spreekt zijn globale waardering uit over de werkwijze en gevolgde aanpak bij dit project. Hij wil weten of er overleg is met steden en gemeenten over de lokale programmering. Dit zou de coördinatie en de kwaliteitsondersteuning ten goede komen. De kwaliteit van het geheel zal door de bevolking namelijk gepercipieerd worden op basis van de kwaliteit van de onderdelen, ook als die niet onder de directe verantwoordelijkheid van de diensten van de minister vallen. Voor het imago van de herdenking is het belangrijk om toe te zien op de kwaliteit van de toeristische producten die ontwikkeld worden door particulieren.

Er zijn veel mensen gesneuveld die afkomstig waren uit kolonies van de grootmachten die bij de oorlog betrokken waren. Het ging vaak om mensen met een andere cultuur en religie. Hieraan dient men op gepaste wijze aandacht te besteden, niet alleen vanuit toeristisch oogpunt, maar ook om de vredesgedachte en de verdraagzaamheid uit te dragen.

Zal het lukken om een erkenning als werelderfgoed te realiseren?

2.5. *Tussenkomst van de heer Jan Verfaillie*

De heer *Jan Verfaillie* dankt de minister voor zijn degelijke rapportage. Blijkbaar zijn er 44 projecten goedgekeurd, waarvan vijf strategische, voor een totaalbedrag van vijftien miljoen euro. Het gaat om evenementen die over de hele herdenkingsperiode lopen. Voor de diverse tijdelijke projecten is er een budget van bijna twaalf miljoen euro. Dat zijn belangrijke bedragen.

Ook de federale overheid organiseert projecten rond de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. De heer Paul Breyne, ere-gouverneur van West-Vlaanderen, is aangesteld als federaal coördinator. In geen enkel document is er echter sprake van samenwerking of overleg tussen de Vlaamse en de federale overheid. Hoe verloopt de coördinatie? Hoe vermijdt men dubbel werk?

De erkenning door de UNESCO als werelderfgoed is heel belangrijk. Men mag de mensen die in de regio wonen en werken geen bijkomende beperkingen opleggen inzake het onderhoud van het huidige landschap. De bedrijfsvoering mag niet in het gedrang komen bij eventuele beschermingsmaatregelen.

Blijkbaar heeft Toerisme Vlaanderen een communicatiebureau aangesteld voor dit project. Hoe ver reikt de opdracht van dit bureau? Kan de commissie van gedachten wisselen met dit bureau? Kan de minister hierover meer informatie geven?

2.6. *Tussenkomst van de heer Jurgen Vanlerberghe*

Als streekbewoner en als schepen voor Toerisme in de gemeente Poperinge wil de heer *Jurgen Vanlerberghe* zijn waardering uitdrukken voor het afgelegde traject. In een vorige regeerperiode, lang vóór anderen tot het besef kwamen dat de herdenkingsperiode eraan kwam, heeft de minister dit project voorbereid, samen met Westtoer en met de gemeentelijke toerismediendiensten. Dat werd opgenomen in een strategisch actieplan. Dat heeft voor een hele dynamiek in de regio gezorgd. Daarbij moet er wel aandacht zijn voor de kwaliteit van de private initiatieven.

De heer Vanlerberghe denkt dat de coördinatie goed verloopt. Het is natuurlijk nooit uitgesloten dat een lokale heemkundige vereniging een avond organiseert die niet aangemeld wordt bij de coördinerende instanties. De initiatiefnemers worden echter goed gecoacht om een kwaliteitsvol eindproduct te realiseren. Ook de provincie West-Vlaanderen ver-

dient alle lof, niet alleen voor de eigen culturele evenementen, maar ook voor de subsidie-regeling voor kleinschalige projecten van lokale initiatiefnemers.

Er is niets mis mee dat dit project ook een economische kant heeft. Eventuele uitwassen kunnen voorkomen worden door het brede netwerk van lokale, provinciale en Vlaamse actoren. Mits een goede duiding door regionale actoren zien lokale private initiatiefnemers meestal ook wel in dat bepaalde projecten minder gepast zijn. Op Vlaams niveau hoeft men zich daar niet al te veel zorgen over te maken. Het zou contraproductief zijn om onjuiste percepties te creëren.

2.7. *Tussenkoms van mevrouw Khadija Zamouri*

Mevrouw *Khadija Zamouri* was bij haar bezoek aan het museum In Flanders Fields sterk getroffen door het beeld van de verbroederende soldaten. Het is duidelijk dat er in de Eerste Wereldoorlog veel mensen uit andere continenten hebben meegevochten. Op de kerkhoven zijn hier en daar graven te vinden van moslims. Zij ziet deze herdenking als een uitgelezen kans om een gezamenlijke geschiedenis te delen met bepaalde migratie-groepen. In 2014 is het namelijk ook vijftig jaar geleden dat de eerste groepen Turken en Marokkanen hier aangekomen zijn om er ook te blijven. Dat is een mooie opportuniteit voor een minister van Integratie. Het is uiteraard een detail in de totaliteit, maar als het erop aankomt om bruggen te bouwen tussen de gemeenschappen, is het geen onbelangrijk detail. De Turkse gemeenschap zal het hiermee mogelijk wat moeilijker hebben omdat de Eerste Wereldoorlog de genadeslag heeft gegeven aan het Ottomaanse Rijk.

2.8. *Tussenkoms van de heer Marc Vanden Bussche*

De heer *Marc Vanden Bussche* meent dat de gemeenten in de Westhoek schrik hebben voor de gevolgen van een erkenning als werelderfgoed. Zij vinden dat ze in deze kwestie onvoldoende inspraak hebben gekregen en vrezen dat een bescherming tot een verlamming van het gemeentelijk beleid zal leiden. Bovendien zijn er nog interne tegenstellingen vast te stellen in de Vlaamse visie daarover, bijvoorbeeld over de vraag of er meer bos moet komen of meer open zicht.

De bouwvergunning van het sluizencomplex van het bezoekerscentrum Nieuwpoort is nog altijd niet in orde. Misschien zal het niet mogelijk zijn om de vooropgestelde timing te halen. De voorbije vier jaar werd er niets gedaan aan de bereikbaarheid van de verschillende frontgemeenten. De verbinding tussen Ieper en Veurne is heel slecht, zowel met de auto als met het openbaar vervoer. Nu is het te laat om daar nog werk van te maken. Ook inzake het aanbod van de touroperators is er nog veel werk aan de winkel.

Er zouden al beslissingen genomen zijn over de grote federale herdenkingen. Een goede coördinatie tussen de Vlaamse en federale overheid is heel belangrijk, zeker voor de gemeenten achter het front. De rapportage zegt echter niets over de samenwerking met de federale overheid.

De heer Vanden Bussche kan het ongenoegen van de heer Sintobin gedeeltelijk begrijpen. Het front lag nu eenmaal in West-Vlaanderen en meer specifiek in de Westhoek. De gemeenten achter de IJzer hebben meer dan 1500 dagen stand gehouden tegen de Duitsers. In Koksijde was meer dan de helft van de huizen kapotgeschoten, was de hele bevolking geëvacueerd vanaf 1917, waren alle schoolkinderen voor meer dan vier jaar naar schoolkolonies in Frankrijk gestuurd, zonder hun ouders.

De spreker betreurt nog dat het voortgangsrapport niet de link met het onderwijs legt. Iedere school in Vlaanderen zou de komende vier jaar naar de IJzertoren moeten komen om de betrokkenheid van de Vlaamse jongens in de wereldoorlog te kunnen vaststellen.

De activiteiten zijn te veel geconcentreerd op Ieper waar vooral het Engelse verhaal aan bod komt.

2.9. *Tussenkomst van de heer Marius Meremans*

De heer *Marius Meremans* sluit zich aan bij de algemene appreciatie van de heer Vanlerberghe over dit project en is blij dat de voorbereiding van het project tot nog toe in een sereen klimaat verlopen is. Hij begrijpt anderzijds het ongenoegen van de heer Sintobin. Het is logisch dat de aandacht vooral op West-Vlaanderen gericht is want daar lag het zwaartepunt van de oorlog. Maar ook buiten West-Vlaanderen zijn er heel wat projecten die de goedkeuring en de ondersteuning van de minister genieten.

Dit project heeft heel wat teweeggebracht bij de bevolking. In Dendermonde bijvoorbeeld zal er een massaspel worden georganiseerd naar aanleiding van de brand van de stad. Het gevolg is dat veel mensen, ook jongeren, beginnen uit te zoeken hoe hun familieleden daarbij betrokken waren. De vredesboodschap is een belangrijk element.

De spreker denkt dat er ooit een tentoonstelling is geweest over de inzet van koloniale troepen in de Eerste Wereldoorlog. Op de Menenpoort staan trouwens heel wat namen vermeld van soldaten uit de kolonies.

De heer Meremans denkt dat Vlaanderen hiermee heeft aangetoond dat het een dergelijk groot project aankan. Dit project heeft ook allerhande positieve neveneffecten, bijvoorbeeld dat mensen belangstelling tonen voor de relictten van deze oorlog in hun gemeente.

3. Antwoorden van de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand

Minister *Geert Bourgeois* dankt de commissieleden voor hun belangstelling en uitingen van appreciatie. Hij heeft het gevoel dat dit project door het hele parlement wordt gedragen. Daarom ervaart hij de geformuleerde opmerkingen en suggesties niet als oppositiekoneel. Hij preciseert dat hij rapporteerde over Onroerend Erfgoed en Toerisme. Over de betrokkenheid van de andere beleidsdomeinen wordt gerapporteerd in de mededeling aan de regering.

De beslissing om te werken met ankerplaatsen werd al een tijd geleden genomen. Nu is het de bedoeling om die ankerplaatsen om te zetten naar erfgoedlandschappen door ze op te nemen in een ruimtelijk uitvoeringsplan. Daarvoor loopt de AGNAS-procedure, in dialoog met de lokale overheden en met de sectoren. Door een wijziging van de Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening op 1 september 2013 is er niet langer een toestemming van Onroerend Erfgoed nodig voor elke ingreep in een erfgoedlandschap dat in een RUP is opgenomen.

Een opname van de ankerplaatsen in een erfgoedlandschap is ook geen voorwaarde voor een erkenning als werelderfgoed. Er zijn trouwens twee sporen: de monumenten en de landschappen. Frankrijk dat over heel veel sites beschikt, heeft die nog niet op de indicatieve lijst geplaatst. Eerst moet men de sites namelijk op de indicatieve lijst plaatsen en pas een jaar later kan men een definitieve aanvraag indienen. Op 15 oktober zal duidelijk worden of Frankrijk hierin meegaat. Vlaanderen is hier het eerst mee begonnen, op het ogenblik dat de heer Van Mechelen nog minister van Onroerend Erfgoed was, en staat daar ook het verst mee. Dit werd aangepakt als een transnationaal project. In Frankrijk wordt er bottom-up gewerkt. Het zijn de lokale actoren die initiatieven nemen, hetgeen niet evident is. De minister heeft deze kwestie al besproken met de betrokken Franse minister. Op dit vlak zijn er in Frankrijk twee stromingen. Sommigen zijn voorstander van een afzonderlijke erkenning van de relictten van de Eerste Wereldoorlog als werelderfgoed, anderen vinden dat men ook de slagvelden van de Tweede Wereldoorlog daarbij moet betrekken.

Dat is in Vlaanderen echter niet aan de orde. Als de laatste visie het haalt, dan wordt het heel moeilijk. De samenwerking met Wallonië verloopt dan weer heel constructief.

De minister heeft geen weet van internationale sponsoring van initiatieven van de Vlaamse overheid. De internationale samenwerking met lokale initiatieven, bijvoorbeeld in Zonnebeke en Passendale, is op een emotionele manier gegroeid. Nieuw-Zeelanders en Australiërs zijn sterk betrokken bij de slag in Passendale. Bij een herbegravenis van een soldaat wordt er altijd een plechtigheid georganiseerd waarbij een delegatie uit het betrokken land aanwezig is. Naar aanleiding van een dergelijk bezoek werd spontaan voorgesteld om het project mee te financieren. Dat is een belangrijke steun voor een kleine gemeente. Als het Festival van Vlaanderen vijftig buitenlandse koren uitnodigt, dan zullen die koren zelf uiteraard ook inspanningen moeten doen.

De Vlaamse vertegenwoordigers in het buitenland zijn betrokken bij verschillende internationale initiatieven. Het was de heer Nic Vandemarliere die destijds het idee van een Memorial Garden heeft gelanceerd. Hier rond werd al een plechtigheid georganiseerd, maar dit behoort tot de bevoegdheid van de minister-president. De betrokkenheid van Nederland groeit, maar het is logisch dat die kleiner is dan die van de landen van de Commonwealth. Het eerste signaal van die grotere betrokkenheid was een colloquium naar aanleiding waarvan de Commissie Cultureel Verdrag tussen Vlaanderen en Nederland een adviesnota verspreidde. Ook een gesprek tussen de kabinetschef van de minister en de Nederlandse minister van Cultuur is vlot verlopen. De Antwerpen-Turnhoutstelling die nu blijkbaar voor een deel op Nederlands grondgebied ligt, kan mee opgenomen worden in de gesprekken met Nederland.

Mevrouw De Waele vraagt aandacht voor de dodendraad. Een voorwaarde is echter dat er daaromtrent projecten worden ingediend, want de Vlaamse overheid zelf organiseert geen evenementen. Er zijn ook geen materiële resten meer van. Het parlement heeft gewild dat de impulssubsidies verleend worden door Toerisme Vlaanderen, aan de hand van een aantal criteria. Dit systeem heeft voor- en nadelen.

Voor de evenementen die door Vlaanderen worden georganiseerd, zal telkens een uitnodiging worden verstuurd. Als het echter gaat om lokale initiatieven, is Vlaanderen niet verantwoordelijk voor de uitnodigingen.

De minister merkt op dat de interesse aan Duitse en Oostenrijkse zijde groeit, hoewel die er aanvankelijk nauwelijks was. In de Verenigde Staten wordt er samengewerkt met het museum in Kansas City en is er in maart van dit jaar een conferentie geweest.

Een project van VOS wil de heldenzerkjes op de burgerlijke begraafplaatsen in heel Vlaanderen inventariseren. Het is belangrijk om daarvoor een goede partner te vinden. Het agentschap kan die omvattende taak immers niet aan.

Veel initiatieven zijn inderdaad gericht op de Westhoek. Het is echter de bedoeling dat ook de martelaarssteden aan bod kunnen komen in de beginfase van de herdenkingsperiode.

Inzake de infrastructuurwerken zit men op schema. Er zijn heel wat infrastructuurwerken buiten de Westhoek. Het merendeel van de werken zal klaar zijn in het voorjaar van 2014 en de rest in het najaar van 2014. Wat de vijf resterende probleemgebieden betreft, is het probleem in Nieuwpoort intussen opgelost. Het agentschap Onroerend Erfgoed zal op zeer korte termijn een toelating geven om de restauratiewerken aan te vatten in afwachting van een definitieve premietoekenning. Inzake het Amerikaanse kerkhof in Waregem willen de Amerikanen blijkbaar een bijstelling van de visie. De Commonwealth War Graves Commission had een subsidiëeringsdossier ingediend voor een graveercentrum, maar heeft nu beslist om dat niet op te richten.

De minister erkent dat de vrouw een grote rol heeft gespeeld in de oorlog, die daardoor een scharniermoment werd in de emancipatie van de vrouw. In het interactieve museum In Flanders Fields is de rol van de vrouw een van de invalshoeken. In Assenede loopt een specifiek project.

Eind 2013 komt er een nieuwe oproep, waarvoor 5 miljoen euro wordt uitgetrokken door de overheid, die zelf slechts enkele evenementen organiseert, zoals de herdenkingstuin in Londen en de vredesconferentie met de Nobelprijswinnaars.

De minister herinnert aan de zeer geslaagde tentoonstelling die In Flanders Fields enkele jaren geleden opzette over de internationale betrokkenheid bij de oorlog in de Westhoek. Hij herhaalt dat de Vlaamse Regering zelf geen initiatieven organiseert.

Alle kosten van het project worden betaald binnen de reguliere kredieten van Toerisme Vlaanderen. De investeringen lonen: In Flanders Fields mikte op 200.000 bezoekers en zit nu al aan 369.000.

De brochure wordt in het Duits vertaald. Ook de informatie op de website is in diverse talen ter beschikking.

Over de lokale projecten maakt de minister zich geen zorgen. Er is geen meldingsplicht voor vrije initiatieven. Een volledig overzicht kan men nastreven maar niet verhoppen. Belangrijk is wel dat men elkaar niet voor de voeten loopt in de internationale afstemming.

Hij wijst erop dat het herdenkingstoerisme spontaan ontstaan is, meteen na de oorlog. Vlaanderen hoeft zich daarover geenszins te schamen, al kan niet vermeden worden dat hier of daar commerciële initiatieven worden genomen die men misschien liever niet ziet. Het logo is in elk geval gedeponereerd en kan niet gebruikt worden zonder toestemming.

Federaal zijn er drie officiële evenementen, in Ieper, Brussel en Luik. Verder staat de federale overheid in voor het onderhoud en de restauratie van de kerkhoven. Andere initiatieven zijn onbekend. De minister nodigde de federale coördinator al een paar keer uit, maar ziet niet wat hij nog meer zou moeten afspreken.

De minister erkent het belang van een gedeeld verleden maar wil de Groote Oorlog niet verbinden aan vijftig jaar immigratie, net zoals hij de herdenking gescheiden wil houden van de Tweede Wereldoorlog of van het Verdrag van Gent, dat eveneens 100 jaar oud is. Dat is immers niet de focus.

In alle bescheidenheid meent hij dat ondertussen een huzarenstukje is neergezet. De Britten, de Fransen en anderen doen hun hoed af en kopiëren voor een stuk de Vlaamse aanpak. De basisinfrastructuur zal op tijd klaar zijn. Er komt enorm veel op gang op het terrein. Memorabilia worden bijvoorbeeld massaal bezorgd. De minister rekent op een zinvolle herdenking en uit tot slot zijn tevredenheid over de samenwerking met het Vlaams Vredesinstituut over de ethische onderbouwing.

4. Repliek van de commissieleden

De heer *Stefaan Sintobin* verklaart nadrukkelijk dat zijn fractie het project vanaf het begin ondersteunde. Hij vindt het normaal dat bij een voortgangsrapportage vragen worden gesteld. Verder komen uitwassen overal voor. Op alle toeristische plaatsen worden prullaria verkocht, maar de media moeten dat niet uitvergrooten en de valse indruk wekken dat het alleen maar over commercie gaat. Hij zal zich wel verzetten tegen politiek misbruik door het hele project te overgieten met een multiculturele saus. Dat was immers niet de bedoeling. Evenmin gaat het om een verhaal van winnaars en verliezers.

De heer *Marc Vanden Bussche* dringt er bij de minister op aan zich dringend te informeren over de herdenking van de grote IJzerslag in Nieuwpoort. Hij wijst vervolgens op het Franse initiatief om eenvormige borden ter beschikking te stellen die aangeven dat op een kerkhof Franse soldaten begraven liggen. Misschien kan Vlaanderen iets soortgelijks doen?

Bart MARTENS,
voorzitter

Karin BROUWERS,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

AGNAS	Afbakening van de Gebieden van de Natuurlijke en Agrarische Structuur
ITB Berlijn	Internationale Tourismus-Börse Berlin
RUP	ruimtelijk uitvoeringsplan
RWO	Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
VK	Verenigd Koninkrijk
VOS	Vlaamse Oud-Strijders
WO I	Eerste Wereldoorlog
WO II	Tweede Wereldoorlog
WTM	World Travel Market